

Розвиток естетичної думки в Україні на помежів'ї століть асоціюється також і з художнім рухом, зокрема літературним, що не просто вибухнув та швидко поширився теренами України завдяки таким майстрам слова, як І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська та ін., а й визначив зміст як публічних виступів і публікацій у пресі, так і особистого листування.

Отже, епістолярна спадщина українських письменників XIX ст. – джерело інформації про перебіг розвитку науково-мистецьких засад як літературознавства, так і естетики – очікує на увагу сучасних науковців.

Романенко Л. В.,
кандидат філологічних наук,
Маріупольський державний університет

ЕСТЕТИЧНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Література – вид мистецтва, який дає насолоду. За однією із концепцій література – це творче відображення дійсності в картинах і образах, створених за допомогою слів. Таке відображення має і пізнавальне, і виховне, і естетичне значення. Ці категорії є принципово важливими для формування читацького смаку підростаючого покоління.

Література – це засіб збагачення читачів знаннями про світ. Саме творчо змодельовані автором ситуації стають предметом розумового опрацювання, висунення версій розв'язання проблем і виходу із складних ситуацій. Не випадково у контексті дитячої та підліткової літератури активно розвивається і популяризується жанр детективної повісті. Також у художніх творах осмислюються проблеми зв'язку і взаємозалежності минулого і сучасного. Як наслідок – популяризація творів історичної тематики різних жанрів.

Звичайно, шкільна програма з української літератури побудована на класичних зразках українського мистецтва слова, але, на жаль, у ній практично відсутні твори сучасних авторів, які працюють на ниві розвитку літератури для дітей і підлітків. Перед тим, як почати детальний аналіз жанрових особливостей творів для дітей, варто ще раз виокремити ті категорії, що формують не тільки читацькі уміння, а й закладають морально-етичні засади індивідуума: розрізнення добра і зла; формування патріотичних почуттів; уміння змодельовати і спрогнозувати ситуацію, в яку може потрапити герой твору (а зрештою і сам читач); уміння відрізнити реальність від вигадки; формування почуття прекрасного. Психологічні аспекти впливу художнього твору на особистість розроблені у праці І. Франка “З секретів поетичної творчості”: “Він обстоює думку, що формуюча здатність митця є засобом творення естетичних почуттів суб'єкта сприймання. У цьому полягає основне призначення мистецтва. “Не в тім, які речі, явища, ідеї бере поет чи артист як матеріал для свого твору, а в тім, як він використає і представить їх, яке враження він викличе при їх допомозі в нашій душі, в тім однім лежить секрет артистичної краси” [1].

Сучасна українська дитяча і підліткова література розвивається надзвичайно активно. Для дітей середнього шкільного віку найпривабливішими є пригодницькі та історичні жанри. Старшим підліткам подобається читати твори, де змальований позитивний герой, – сміливий (навіть відчайдушний), чесний, принциповий, справедливий, той, хто цінує дружбу тощо (твори М. Морозенко, А. Кокотюхи, О. Гавроша, Г. Пагутяк, В. Рутківського, О. Зубченка та ін.). Також їм подобається і твори з психологічним аспектом, у яких порушуються проблеми дружби, любові, щастя, духовної свободи і соціальної справедливості. Олександр Зубченко, працюючи над

своїми пригодницькими творами для дітей, зауважив: “Дійсно, зараз при наявності широкого спектру можливостей інформаційного впливу та його якості досить складно привернути увагу підлітків книжкою, навіть дуже цікавою. Я під час написання роману думав над цим, спостерігав за дітьми і, знаєте, що я зрозумів? Діти і підлітки тонко розуміють твір, в який вкладено душу, який викликає під час читання різні почуття від плачу до сміху. Звісно, в цьому повинні бути речі цікаві і близькі дітям” [2]. Тому автор обрав для себе історико-пригодницький жанр як найоптимальніший для реалізації творчого задуму. Проте дехто називає твори О.Зубченка політичним фентезі. Як говорить сам автор, таке трактування також є цікавим, оскільки дає можливість відповісти на питання: “А що було б, якщо...?”. Цей задум автора є досить вдалим, адже розвиває фантазію читачів, креативний підхід до розв’язання поставленого завдання.

Твори сучасних українських письменників, орієнтованих на дитячу читачку аудиторію, уникають переліку сухих історичних фактів, що не може зацікавити. Проте художній опис історичних подій, у якому діють як справжні герої, так і вигадані, опис, який заворює та захоплює інтригуючим сюжетом, змушує забути про все довкола і поринути в інше, повне пригод життя, – це, зазвичай, приносить набагато більше користі для розвитку та пробуджує цікавість і бажання вивчити історію рідного краю.

Враховуючи коло інтересів дітей підліткового віку, письменники вдаються до поєднання елементів фантастики, детективу та історичної повісті (роману). Найбільшого успіху тут досягли: Володимир Рутківський (зокрема в історичній тетралогії “Джури козака Швайки”, “Джури-характерники”, “Джури та підводний човен”, “Джури і Кудлатик”, повісті “Сторожова застава” тощо), Олександр Гаврош (“Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу”, “Пригоди тричі славного розбійника Пинті”), Марія Морозенко (“Іван Сірко, великий характерник”, “Іван Сірко, славетний кошовий”), Олександр Зубченко (трилогія “Перемагаючи долю”), Володимир Арєнєв (“Бісова душа, або Заклятий скарб”) та інші. У коло зацікавленості українських письменників потрапляють різні історичні періоди та постаті, але найчастіше – це надзвичайні герої, зокрема наділені певними здібностями, яких в народі називають характерниками. Отже, дитячі письменники створюють головного героя, який може бути втіленням усіх рис ідеального воїна, є прикладом для молоді, а сюжет має бути карколомним, пригодницьким і зрозумілим для підлітків.

На відміну від читачів середнього шкільного віку, для яких еталоном може виступати конкретний образ, герой твору, його дії і вчинки, у старших підлітків, крім конкретних образів, взятих за зразок для наслідування, може виступати і моральний ідеал узагальненого характеру. Наслідування ідеалів – це вищий прояв моральної зрілості людини [3].

Але не варто забувати і актуальних для сучасної молоді жанрів. Фентезійна література зосередила у собі великий спадок європейської літературної традиції (Галина Пагутяк “Королівство”, “Втеча звірів”, Марина та Сергій Дяченків “Відьомська доба”, “Ключ від Королівства”, “Дика енергія. Лана”, Володимир Арєнєв “Душниця”, “Бісова душа, або Заклятий скарб”, “Порох із драконових кісток”, Віталій Климчук “Рутенія” тощо). У цих творах поєдналися реальність і вимисел. Крізь казкову завісу проглядають реальні картини, але за рахунок фентезійного викривлення здобувають своєрідний загадковий колорит. У фантастичних (фентезійних) творах химерна вигадка майстерно переплітається із сучасною реальністю. Їх герої намагаються якщо не повернути, то хоча б нагадати нам про ті важливі речі, які втрачає нібито химерний і вигаданий, але насправді реальний світ.

Отже, українське письменство, обираючи жанри та визначаючи тематику творів, ставили перед собою завдання естетичного та педагогічного спрямування. Ці твори повинні були в невимушеній формі виховувати у підростаючого покоління морально-

Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі

етичні якості. Сучасний літературний процес відкрив для письменників широкі можливості, але і читач змінився, порівняно із поколіннями навіть 90-х років XX століття. Тож сучасність ставить перед митцями слова нові вимоги, але виховання естетичного смаку шляхом залучення до читання залишається незмінним. Література покликана виховувати у молоді повагу до національних традицій, усвідомлення себе частиною українського народу.

Література

1. Естетичне призначення мистецтва. URL: https://pidruchniki.com/14980727/etika_ta_estetika/estetichne_priznachennya_mistetstva.
2. Зубченко Олександр (інтерв'ю). URL: <https://starylev.com.ua/news/oleksandr-zubchenko-isnuye-globalna-strategiya-vidvolikannya-molodi-vid-realnogo-zhyttya>.
3. Формування високих естетичних вподобань на уроках літератури. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14685/>.

Романов С. М.,
кандидат філологічних наук,
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки (м. Луцьк)

ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА О. КОБИЛЯНСЬКА: ЖІНОЧА ДРУЖБА У ЧОЛОВІЧОМУ СВІТІ

Для О. Кобилянської у самопозиціонуванні важив досвід психобіографічного співвіднесення з подібним досвідом задля легітимації власної нетиповості. І тут не тільки і не стільки романтичний, практичний чи ще якийсь розрахунок на чоловічу увагу. Якщо для представників протилежної статі *вона* завжди буде іншою (*його* доповненням, вигідним контрастом, соціальним цензом тощо), то з представницями своєї статі є розрахунок на побудову не вертикальних, а горизонтальних, тобто паритетних узаємин. Одна для одної *вони* стають не вірцево-антагоністичною моделлю інакшості, а природним віддзеркаленням самості.

Л. Косач мала досвід, хай і не завжди успішний, такої вільної взаємодії і з особами протилежної статі (не лише членами родини). Взаємодії “вільної” у спілкуванні, поведінці, а також відкритої чуттєво, емоційно. А от Кобилянська, попри всі спроби, зазнавала тільки невдач. Причиною була і внутрішня скутість, закритість місцевого чоловіцтва, і не меншою мірою експансивність, помисливість, захопливість її вдачі, що, здається, цілком усвідомлювалося. Пошук суголосної душі, чим пристрасні, наповнені собою натури переймаються чи не від початків самоусвідомлення, стає на певний час, а то й назавжди, сенсом і метою життя. Невдача за невдачею, що супроводжували цей процес, зумовлювали не тільки до сумніви у власному Я в такому світі, а й доцільності такого світу. Не йшлося, мабуть, до його докорінного переоблаштування, а більше до заперечення усталених та вже застарілих норм. Їхніми утримувачами й презентантами насамперед є чоловіки – ті, хто не можуть і/чи не хочуть помічати, санкціонувати, а отже, визнавати нетипове у до краю типізованому бутті.

О. Кобилянська та Л. Косач зустрілися вже цілком сформованими особистостями. Але й годі заперечити, що це знайомство і подальші стосунки впливали, змінювали кожну. Окрім суто творчих діалогу й співпраці, подружки правили для себе практично ідеальними резонаторами, далеко навіть більше, аніж мріяла перша з них. Бо йшлося не тільки про відбиття, віддзеркалення, відгомін одна одної в усіх найважливіших – від чуттєво-